

УДК 658.589.001.76 (477.7)

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ АР КРИМ ЗА 2005-2009 РР.*Єжакова Н.В.*

У статті проведено аналіз інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Автономної Республіки Крим. Автором визначено особливості здійснення інноваційної діяльності в харчовій промисловості АР Крим, проаналізовані причини зниження інноваційної активності підприємств досліджуваної галузі, а також виявлені основні тенденції подальшого науково-технічного розвитку цих підприємств.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, інноваційна активність, активізація інноваційної діяльності.*

Прискорений розвиток, інноваційне оновлення харчової промисловості Автономної Республіки Крим є важливими передумовами подолання кризових явищ в економічній сфері України. При цьому варто наголосити, що харчова промисловість виробляє продукцію для задоволення безпосередніх і першочергових потреб людини. Якість цієї продукції — чи не найголовніший показник діяльності підприємства. А освоєння нових видів продукції, упровадження нової техніки, технологічних процесів створюють умови для підвищення якості харчових продуктів і скорочення їх втрат.

Мета статті — аналіз стану інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Автономної Республіки Крим, визначення її особливостей на підприємствах дослідженої галузі, а також виявлення основних тенденцій подальшого розвитку інноваційної діяльності цих підприємств.

Основною проблемою харчової промисловості Автономної Республіки Крим є те, що виробниче устаткування на підприємствах здебільшого застаріле і повністю зношене, а наявні потужності характеризуються недостатньою технологічною гнучкістю та потребують швидкого оновлення. Саме інноваційна діяльність дозволяє підприємствам оновлювати свою продукцію, підвищувати її технічний рівень і конкурентоспроможність, збільшувати обсяги виробництва та реалізації продукції, розширювати ринки збуту, знижувати матеріало- та енергомісткість виробничого процесу.

Інноваційна діяльність промислових підприємств є процесом одержання та відтворення нових наукових і науково-технічних знань і їх реалізації в матеріальній сфері суспільства з обов'язковим здобуттям економічного або іншого ефекту від нововведення (інновації).

Інноваційний процес у харчовій промисловості АР Крим має свої особливості, а саме: велика різноманітність видів харчової продукції, що випускається, наявність безлічі підгалузей, диференціація технологічних процесів і виробництв, різна тривалість виробничих циклів; наявність сприятливих природних умов для вирощування сировини для харчової промисловості; сильна залежність врожайності сільськогосподарської сировини від погодних умов; різноманіття форм і зв'язків підприємств харчової промисловості з інноваційними структурами; значущість продукції харчової промисловості для рекреаційного комплексу. Остання ознака має особливе значення для АРК, оскільки курортно-рекреаційний комплекс у регіоні є пріоритетною галуззю, здатною в найкоротші терміни і в оптимальному режимі забезпечити в майбутньому економічний розвиток Криму загалом і його регіонів.

Зокрема, харчова промисловість повинна забезпечити безперебійне постачання дієтичних й екологічно чистих продуктів як для мешканців півострова (кількість яких до 2015 р. може досягти 2,2 млн осіб), так і для всіх тих, хто приїжджає в АРК на відпочинок і лікування (їхня кількість до того часу за прогнозами може сягнути 8—10 млн осіб) [2]. Розрахунок необхідної кількості основних продуктів харчування для мешканців півострова і тих, що приїжджають на відпочинок, виходячи з науково обґрунтованих норм споживання, подано в табл. 1.

Аналіз показників табл. 1 дозволяє зробити висновок, що далі перспективи підприємств харчової промисловості безпосередньо залежать від розв'язання проблем оновлення продукції, що випускається, модернізації технологічних процесів і устаткування, збалансованого розвитку

сировинної бази агропромислового комплексу на основі активізації інноваційної діяльності. Тому аналіз цієї діяльності перебуває в центрі уваги нашого дослідження.

Таблиця 1

Рекомендовані норми споживання тваринницької продукції (на душу населення) і розрахунок її загальної потреби для населення Криму і відпочивальників на період до 2015 р. (прогноз) : [2]

Найменування продукції	Рекомендовні розміри споживання на душу населення, кг/рік	Загальна потреба на рік, тис. тонн	Найменування продукції	Рекомендовані розміри споживання на душу населення, кг / рік	Загальна потреба на рік, тис. тонн
Молокопродукти, у т.ч.:	380	1100-1200	М'ясні продукти, у т. ч.	83	240
продукція з незбираного молока	120	350	Яловичина	18—22	60
молоко знежирене	16,8	50	Свинина	20—24	62
масло тваринне	6	18	Баранина	1—3	6
Сир	8	25	Птиця	12—19	50
Сметана	5,8	17	ковбаса, копченості	15—20	50
Сири тверді	5,7	17	Сало	3—4	8

Проаналізувавши інноваційну активність підприємств харчової промисловості України і Автономної Республіки Крим в 2005—2009 рр., ми одержали дані, наведені в табл. 2., в якій подано кількість інноваційно активних підприємств Автономної Республіки Крим. Розглянувши ці дані, ми дійшли висновку, що кількість інноваційно активних підприємств харчової промисловості АР Крим в 2009 р. знизилась.

Таблиця 2.

Кількість інноваційно активних підприємств харчової промисловості Автономної Республіки Крим, 2005—2009 рр.*

	2005 р.		2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.	
	Всього	З них інноваційно активні	Всього	З них інноваційно активні	Всього	З них інноваційно активні	Всього	З них інноваційно активні	Всього	З них інноваційно активні
Підприємства харчової промисловості АРК	120	14	97	4	98	8	102	11	110	8

*Таблиця складена автором на основі статистичних даних [1]

Згідно з проведенням нами аналізом, основними чинниками, які стримували інноваційну активність промислових підприємств АРК в 2005—2009 рр., були: нестача власних коштів для здійснення інновацій; недостатня підтримка з боку держави; високі витрати на нововведення; тривалий

термін окупності інноваційних проектів; високий економічний ризик інноваційної діяльності.

Проаналізуємо показники кількісних параметрів упроваджених і освоєних інновацій на підприємствах харчової промисловості АРК в 2005—2009 рр. на підставі даних табл. 3.

Таблиця 3

Впровадження нових прогресивних технологічних процесів і освоєння нових видів продукції підприємствами харчової промисловості в АРК, 2005-2009 рр.* (одиниць)

Роки	Упроваджено технологічних процесів		Засвоєно виробництво нових видів продукції		
	Всього	З них маловідходних та ресурсозберігаючих	Всього	Машин, установок, апаратів, комплектуючих	Матеріалів, виробів, продуктів
2005	19	-	17	-	17
2006	-	-	-	-	-
2007	-	-	6	-	6
2008	2	2	8	-	8
2009	2	2	7	-	7

*Таблиця складена автором на основі статистичних даних [1]

Як видно з таблиці 3, останніми роками намітився спад у впровадженні і освоєнні інновацій. Це викликано перш за все гострим браком власних коштів для впровадження інновацій, скороченням обсягів інвестування в інноваційну сферу. Характерно, що підприємства харчової промисловості переважно акцентують увагу на впровадженні маловідходних і ресурсощадних технологій. Також слід зазначити, що найголовнішим напрямом здійснення інноваційної діяльності в 2005—2009 рр. було оновлення продукції.

Для повнішої оцінки інноваційної активності підприємств харчової промисловості АР Крим, проаналізуємо обсяги витрат на інноваційну діяльність у 2005—2009 рр. (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл загального обсягу витрат підприємств харчової промисловості АРК за напрямками інноваційної діяльності в 2005—2009 рр., тис. грн*

Напрями витрат	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Загальний обсяг інноваційних витрат, у т. ч.:	10716,0	11933,0	6126,8	16533,9	24613,7
Дослідження і розробки	405,7	4,1	91,0	-	16,4
Придбання прав на патенти, ліцензії на об'єкти пром.власності, нові технології	419,0	7,4	-	-	-
Придбання безпатентних ліцензій, ноу-хау, технологій і т.д.	-	-	-	-	-
Технологічна підготовка виробництва	579,1	-	-	-	-
Придбання машин, устаткування й інших основних засобів	3820,0	11685,0	3423,0	12577,9	8376,0
Маркетинг і реклама	4987,8	236,5	-	-	-
Придбання інших зовнішніх знань	н/д	н/д	-	63,2	7258,2
Інше	504,4	-	2612,8	3892,8	8963,1

*Таблиця складена автором на основі статистичних даних [1]

Зіставивши дані, наведені в табл. 4, ми дійшли висновку, що протягом 2008—2009 рр. спостерігалось зростання загального обсягу витрат на інноваційну діяльність порівняно з 2005 р. Найбільш показовим виявився 2009 р., при цьому підприємства харчової промисловості АРК впроваджували в основному продуктивні інновації.

Вивчення структури витрат на інновації (табл. 5) показало, що витрати на впроваджувальну діяльність в 2005-2006 рр. зростали переважно за рахунок маркетингових витрат, в тому числі і витрат на рекламу нових видів продукції. Підприємства харчової промисловості, такі як ВАТ «Крим-молоко», ВАТ «Кримхліб», ВФ фірми «Союз Віктан», ЗАТ «Завод марочних вин і коньяків «Коктебель» тощо, постійно вивчали кон'юнктуру ринку, виявляли нові ринки збуту інноваційної продукції. Також підприємства харчової промисловості АРК активно провадили роботи з придбання нових технологій. У 2005—2009 рр. підприємства збільшили витрати на придбання машин, устаткування та інших основних засобів. Проте зростання цих витрат відбулося переважно за рахунок цінового чинника.

Більшість підприємств здійснювали комплексну механізацію або автоматизацію виробництва. При значному рівні зносу (на дві третини) і низькому рівні оновлення, природно, що витрати на інновації, перш за все, прямували на придбання машин, устаткування і програмне забезпечення для виробництва нових або значно вдосконалених виробів або послуг (третина вкладень в інновації).

Результати аналізу також свідчать, що витрати на такий важливий напрям інноваційної діяльності, як наукові дослідження і розробки, останніми роками мають тенденцію до зниження. На нашу думку, змінити ситуацію допоможе інтеграція промислових підприємств з науково-дослідними інститутами, консалтинговими центрами і фінансово-кредитними установами, що дозволить розв'язати і проблему інвестицій. Водночас не можна не відзначити, що патентно-ліцензійна діяльність підприємств харчової промисловості АР Крим значно активізувалася. Помітно збільшилася кількість поданих заявок на видачу документів на захист прав об'єктів інтелектуальної власності. У зв'язку з цим варто розглянути залучення об'єктів інтелектуальної власності в інноваційні процеси на підприємствах харчової промисловості в 2005—2009 рр. (табл. 5).

Таблиця 5

Використання об'єктів інтелектуальної власності на промислових підприємствах АРК (у т.ч. на підприємствах харчової промисловості), 2005-2009 рр.* (одиниць)

Показник	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Промислові підприємства АРК	39	86	102	121	185
у т.ч. харчова промисловість і переробка с/г продукції	4	16	37	-	33

*Таблиця складена автором на основі статистичних даних [1]

На основі наведених у табл. 5 даних можна зробити висновок, що в період 2005—2009 рр. спостерігалось зростання показника використання об'єктів інтелектуальної власності. Проте в 2008 р. інтелектуальна власність зовсім не використовувалась на підприємствах харчової промисловості АР Крим у зв'язку з браком коштів для фінансування.

Безперечно, важливою умовою здійснення підприємствами активної інноваційної діяльності, є активізація науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. Якщо підприємства не проводять досліджень і розробок, то вони зазнають поразки в умовах жорсткої конкуренції. Науково-технічна діяльність створює фундамент для постійного оновлення продукції, що випускається, і вдосконалення її технологічних характеристик. Активізація інноваційної діяльності підприємств багато в чому залежить від кваліфікаційних характеристик персоналу підприємств. Саме на основі підбору освічених і кваліфікованих фахівців можливе комплексне перетворення виробництва і підвищення технічного рівня виробленої продукції.

У табл. 6 подано дані, які свідчать, що в період 2007—2009 рр. чисельність винахідників, авторів промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій на підприємствах харчової промисловості АРК різко знизилася проти з попередніх років.

Таблиця 6

Чисельність винахідників і раціоналізаторів на промислових підприємствах АРК (у т.ч. на підприємствах харчової промисловості), 2005—2009 рр., осіб*

Показник	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Промислові підприємства АРК	76	90	14	174	246
У т.ч. підприємства харчової промисловості і переробки с/г продуктів	10	7	3	-	4

*Таблиця складена автором на основі статистичних даних [1]

Важливою умовою ефективної реалізації інноваційних процесів є відповідне фінансово-кредитне забезпечення всіх етапів інноваційної діяльності. Під таким забезпеченням розуміють систему економічних взаємин з приводу пошуку, залучення і результативного використання фінансово-кредитних ресурсів при здійсненні інноваційної діяльності [3].

Таблиця 7

Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості АРК в 2005—2009 рр.*

Джерело фінансування	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
1	2	3	4	5	6
Загальна сума витрат на технологічні інновації, тис. грн (частка в загальному обсязі фінансування, %) З них за рахунок:	10716,0 (100,00)	11933,0 (100,00)	6126,8 (100,00)	16533,9 (100,00)	24613,7 (100,00)
Власні кошти, тис. грн (частка в загальному обсязі фінансування, %)	9383,9 (87,57)	3248,0 (27,22)	1060,1 (17,30)	10007,4 (60,53)	21422,7 (87,04)
Кошти державного бюджету, тис. грн (частка в загальному обсязі фінансування, %)	18,6 (0,17)	-	2611,7 (42,63)	-	-
Кошти місцевих бюджетів, тис. грн (частка в загальному обсязі фінансування, %)	-	-	-	-	-
Банківські кредити, тис. грн (частка в загальному обсязі фінансування, %)	794,0 (7,41)	8685,0 (72,78)	2455,0 (40,07)	6526,5 (39,47)	3191,0 (12,96)
Кошти вітчизняних інвесторів, тис. грн (частка в загальному обсязі фінансування, %)	-	-	-	-	-
Кошти іноземних інвесторів, тис. грн (частка в загальному обсязі фінансування, %)	519,5 (4,85)	-	-	-	-
Інші джерела, (частка в загальному обсязі фінансування, %)	-	-	-	-	-

*Таблиця складена автором на основі статистичних даних [1]

Правові, економічні і соціальні умови фінансування інноваційної діяльності встановлюються Законом України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.02 р. № 40-IV, згідно з яким джерелами

фінансування інноваційної діяльності є: кошти Державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних фінансово-кредитних установ; власні або взяті у борг кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України [4].

У даний час фінансове забезпечення інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості здійснюється за власні кошти, переважно за рахунок прибутку підприємств; за кошти державних і місцевих бюджетів (в основному кошти бюджету Автономної Республіки Крим); кредитів банків (меншою мірою через високі процентні ставки); за кошти вітчизняних і іноземних інвесторів (їхня частка в загальному обсязі фінансування вкрай низька); інших джерел.

Конкретні обсяги і частки фінансування за рахунок різних джерел на підприємствах харчової промисловості АР Крим наведено в табл. 7. Як видно з таблиці 7, в основному інноваційна діяльність на підприємствах харчової промисловості здійснювалася за рахунок власних коштів (виключення становить 2007 рік). Так, в 2005 році частка власних коштів склала 87,57% від всього обсягу фінансування інноваційної діяльності, а в 2009 — 87,04 %. Кошти держбюджету на новаторську діяльність виділялися в 2005, а здебільшого в 2007 році Коштимісцевих бюджетів на протязі 2005-2009 рр. не використовувалися взагалі. Кошти іноземних інвесторів виділялися в досліджуваній галузі тільки в 2005 році. Це говорить про те, що необхідно створювати умови для сприятливого інвестиційного клімату.

Слід відмітити, що банківські кредити, нарешті, набули свого поширення при впровадженні інновацій, їх питома вага в загальному об'ємі фінансування росте по роках з 2005 по 2008 рік, але найбільшу питому вагу вони мали в 2006 році (72,8%). При цьому за рахунок цього джерела фінансувалися тільки підприємства харчової промисловості АРК.

ВИСНОВКИ

Аналіз статистичних даних про інноваційну діяльність промислових підприємств АР Крим, показав, що:

- у 2009 році відмічено зниження інноваційної активності підприємств практично за всіма показниками, пов'язаними з процесом інноваційної діяльності;
- основним джерелом фінансування інноваційної діяльності для більшості підприємств харчової промисловості АРК були власні кошти;
- кошти вітчизняних та іноземних інвесторів практично не розглядаються як джерело інновацій.

На наш погляд, є підстави стверджувати, що інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості АРК стримують нестача власних коштів для здійснення інновацій, високі кредитні ставки, недостатність інформації про ринки збуту; недостатня підтримка з боку держави; високі витрати на нововведення; тривалий термін окупності інноваційних проектів і високі економічні ризики здійснення інноваційної діяльності.

В той же час, необхідно шукати нові альтернативні джерела фінансування інноваційної діяльності (лізинг, франчайзинг, форфейтинг і венчурне фінансування). Проте в нашій державі не створені сприятливі умови для такого фінансового забезпечення (незначна або відсутня законодавча база щодо цих джерел фінансування; недостатня кількість кваліфікованих кадрів в цій сфері та ін.). Основними напрямками подальшого інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості АРК має стати формування й удосконалення чинного законодавства, що сприяло б розвитку венчурного бізнесу, зниження податкового тиску, надання пільг на здійснення процесу венчурного фінансування високотехнологічних проектів.

Загалом активізація інноваційної діяльності в АР Крим можлива за умови участі в цьому процесі всіх структур адміністративного управління, науково-дослідних організацій, вищих навчальних закладів, промислових підприємств, фінансово-кредитних установ та інвесторів. Така ефективна взаємодія учасників інноваційного процесу забезпечує організаційно-економічну інтеграцію інноваційних підприємств дослідженої галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інноваційна діяльність промислових підприємств Автономної Республіки Крим . Статистичний збірник / Главное управление статистики в Автономной Республике Крым. — Сімферополь, 2010.— 125с.
2. Концепция инновационного развития региона (на примере Автономной Республики Крым) [сос. А.С. Слепокуров]; под науч. ред. В.С. Тарасенко. — Симферополь, 2005. —155 с.
3. Основи ефективного розвитку підприємства в умовах трансформації сучасних механізмів господарювання / [П.І. Акіменко , Т.В. Амельченко , І.В. Артюхова та ін.]; за заг. наук. ред. д.е.н., проф. С.П. Наливайченко. — Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2010.—520 с.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04. 07. 2002р. № 40—IV // Офіційний вісник України.— 2002.— № 31.— Ст.1447.